

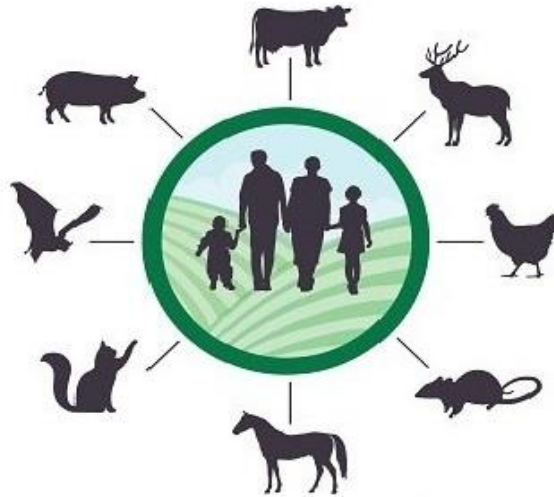
પ્રતિ સંચારિત રોગો : મનુષ્ય અને પ્રાણીઓ વચ્ચે ફેલાતા રોગો

ડૉ. પી. બી. રાહોડ, ડૉ. પી. પી. મકવાણા, ડૉ. એન. બી. ભાટી, ડૉ. એફ. એમ. કાપડીયા
પશુપાલન પોલીટેકનીક, કામધેનુ યુનિવર્સિટી, રાજપુર (નવા), હિંમતનગર-૩૮૩૦૧૦

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10864115>

આપણું રાજ્ય ગુજરાત, દેશ અને દુનિયામાં પશુપાલન ક્ષેત્રે મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. ગુજરાતના ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં પ્રાચીનકાળથી પશુપાલનનો વ્યવસાય એક મહત્વનો વ્યવસાય રહ્યો છે. પૌરાણિકકાળથી ગુજરાતે પશુપાલનને ધરેલું વ્યવસાય તરીકે પ્રસ્થાપિત કરીને ગ્રામીણ અર્થકારણમાં સૌથી સરળ પોષણક્ષમ વ્યવસાયનું સ્થાન આપ્યું છે. પશુપાલન વ્યવસાય હવે માત્ર મજૂરી અને મજબૂરી ન રહેતા આગવો વ્યવસાય બની ગયો છે.

પશુ પેદાશો આપણા શરીરને પોષણ પુરું પાડે છે. તેની સાથે સાથે એ પણ જાણી લેવું જોઈએ કે પશુઓ સાથેના ધનિષ્ટ સહવાસથી ઘણી બધી બિમારીઓ ફેલાતી હોય છે. વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO) ના મત પ્રમાણે પશુઓ અને મનુષ્યો વચ્ચે સંચાર પામતા આવા રોગોને “પ્રતિ સંચારિત રોગો” (ઝૂનોટિક ડીસીઝ) કહે છે. આ ચેપ રોગો, જેમ કે વાયરસ, બેક્ટેરિયા, પરોપજીવી અને ફૂગના કારણે થાય છે. કેટલાક ગંભીર અને જીવલેણ હોઈ શકે છે, જેમ કે હડકવા, અને અન્ય હળવા હોઈ શકે છે અને તેમની જાતે જ સારી થઈ શકે છે. તેથી પ્રતિ સંચારિત રોગો જાણકારી માટે દુનિયાભરમાં આપણે “વર્લ્ડ ઝૂનોટિક ડે” જુલાઈ-૬ ના રોજ ઉજવવામાં આવે છે.

પ્રતિ સંચારિત રોગોનું ઉત્પત્તિના આધારે વર્ગીકરણ:

રોગનો પ્રકાર	રોગનું નામ
જીવાણુજન્ય રોગો	બ્રુસેલ્લોસીસ, કાળીયો તાવ, લેપ્ટોસ્પાયરોસીસ, ગળસૂંઢો, લીસ્ટેરીયોસીસ, ક્ષય, બોટુલીઝમ, કોલેરા, ટાઇફોઇડ વગેરે.
વિષાણુજન્ય રોગો	હડકવા, ખરવા-મોંવાસા, શીતળા, સ્વાઈન ફ્લુ રોગ વગેરે.
કૃમિજન્ય રોગો	ચપટા કૃમિનો રોગ, ગોળકૃમિનો રોગ, પટ્ટી કૃમિનો રોગ વગેરે.
કુગજન્ય રોગો	કેન્ડીડોસીસ, દરાજ, એસ્પર્જીલોસીસ, કોકસીડીઓમાયકોસીસ, ક્રિપ્ટોકોકોસીસ વગેરે.
પ્રજીવજન્ય રોગો	અમીબીઆસીસ, જીયાર્ડિયાસીસ, ટોક્સોપ્લાસ્મોસીસ વગેરે
લીલજન્ય રોગો	પ્રોટોથેકોસીસ

પ્રતિસંચારિત રોગો થવાના માર્ગો :

રોગો ફેલાવાના માર્ગો	રોગનું નામ
શ્વાસોશ્વાસથી	ફ્લુ, ક્ષય, કાળીયો તાવ તેમજ કુગજન્ય રોગો
મ્હોં વાટે	(અ) પાણી દ્વારા - કોલેરા, મરડો, (બ) દૂધ દ્વારા - ક્ષય, બ્રુસેલ્લોસીસ, બોટુલીઝમ, વગેરે (ક) માંસ દ્વારા - કૃમિજન્ય રોગો વગેરે
સંસર્ગ વાટે	દરાજ, શીતળા, ખસ
માતાના ઉદરમાંથી બચ્ચામાં આવતો રોગ	ટોક્સોપ્લાઝમોસીસ, લીસ્ટેરીયોસીસ, બ્રુસેલ્લોસીસ વગેરે
કીટક કરડવાથી	કોન્ગો ફીવર, પ્લેગ, આફ્રીકામાં થતો પીળો તાવ
પશુ કરડવાથી	હડકવા, ગળસૂંઢો, હર્પીસ વગેરે
ખુલ્લા ઘાના ચેપથી	ધનુર

પશુઓમાંથી મનુષ્યોમાં થતા રોગો કેમ અટકાવી શકાય તે માટેના પગલા:

રોગ ફેલાવવાના માર્ગો બંધ કરી દેવા

(૧). વ્હીકલ દ્વારા ફેલાવો

(I). ઈંડા, માંસ, દૂધ અને બીજી ખાવાની ચીજવસ્તુઓ

- દૂધ પાસ્ચ્યુરાઈઝ કરીને ઉપયોગમાં લેવું.
- માંસ બરાબર ગરમ કાર્ય બાદ જ ખાવું.
- પાણીને બરાબર ગાળીને, ઉકાળીને વાપરીએ.

(II). મળ-મુત્રનો નિકાલ

- પશુના છાણ, મૂત્રના નિકાલની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરીએ.
- ઘર, ગૌશાળા તેમજ જાહેર જગ્યાઓએ સુલભ શૌચાલયની વ્યવસ્થા કરીએ.
- શૌચક્રિયા બાદ તેમજ જમતા પહેલા સ્વચ્છ પાણી અને સાબુથી હાથ પગ ધોઈએ.

(૨). સંસર્ગમાં આવવાથી થતો ફેલાવો

- મેલી, છાણ, મૂત્ર, મૃતપશુ કે બચ્ચાને ખુલ્લા હાથથી સ્પર્શ કરવો જોઈએ નહીં.
- જ્યારે પણ પશુઓમાં રોગ જણાય ત્યારે ખુલ્લા હાથે સ્પર્શ કર્યા બાદ સ્વચ્છ પાણી અને સાબુથી હાથ ધોવા.
- શરીર પરના ઘાવ, કીટક કરડવાથી થતા ગુમડા વગેરેનું ડ્રેસીંગ કરીએ.

(૩). રોગના વાહકથી થતો ફેલાવો

- પશુઓના રહેઠાણની આસપાસના બીન જરૂરી ઘાસનો નાશ કરવો.
- આવાસ ફરતે નિયમિત રીતે કીટકનાશક દવાઓનો છંટકાવ કરીએ.
- ઘરમાં મચ્છરદાની, ધૂપ જેવા સાધનોથી માખી, મચ્છર, ચાંચડ પર કાબૂ મેળવીએ.

(૪). હવા મારફતે થતો ફેલાવો

- નાક-મોઢા પર કપડું બાંધી રાખીએ.
- પશુ તેમજ માનવ આવાસ પુરતા હવા ઉજાસ અને મોકળાશવાળા બનાવવા જોઈએ.

રોગના સ્ત્રોતનું નિયંત્રણ કરવું

- દરેક પેથોજન માટે ઝૂનોટિક રોગો માટે નિવારણ પદ્ધતિઓ અલગ છે; જો કે, સામુદાયિક અને વ્યક્તિગત સ્તરે જોખમ ઘટાડવા માટે ઘણી પદ્ધતિઓને અસરકારક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- કૃષિ ક્ષેત્રમાં પ્રાણીઓની સંભાળ માટે સલામત અને યોગ્ય માર્ગદર્શન હેઠળ માંસ, ઈંડા, ડેરી, અમુક શાકભાજી જેવા ખોરાકનો ઉપયોગ કરવો જેથી ઝૂનોટિક રોગ ફાટી નીકળવાની સંભાવનાને ઘટાડવામાં મદદ કરે છે.
- સ્વચ્છ પીવાના પાણી અને કચરો દૂર કરવા માટેના ધોરણો તેમજ કુદરતી વાતાવરણમાં સપાટીના પાણી માટેના રક્ષણ પણ મહત્વપૂર્ણ અને અસરકારક છે.
- મચ્છર, બગાઇ અને ચાંચડના ઉપદ્રવને નિયંત્રણ કરી પ્રતિ સંચારિત રોગોને અટકાવી શકાય છે.
- પ્રાણીઓ સાથે સંપર્ક કર્યા પછી હાથ ધોવાની ટેવ ઝૂનોટિક રોગો ફેલાવાને ઘટાડી શકે છે.

